Yazmak Eylemi:
Varoluşun Kendine Dönüşü[*]

Vefa Taşdelen

Giriş

Farklı türde yazılar vardır. Edebi ve bilimsel yazılar bunlardan ikisidir. Edebi yazı, sözün güzelleştiği, estetik bir değer olarak öne çıktığı yazılardır. Denildiği gibi, "özneli yazılar"dır onlar. Yazar, yazının her bir sözcüğünde, her bir cümlesinde kendi bakışını ortaya koyar; sözcük seçiminden düşüncelerin dile getirilmesine varıncaya değin yazsının öznesidir. O şekilde bakmayı, o şekilde görmeyi, o şekilde görünmeyi tercih etmiştir. Parmak izi gibidir yazı. Ve her yazar kendi parmak izini basar beyaz kâğıdın üstüne, dünyaya kendi yazısından bakar. Bilimsel yazılar, edebi yazının özelliklerini taşımaz, "güzellik" değerini değil, "doğruluk" değerini esas alır onlar. Bilim adamı, mümkün olduğu kadar paranteze alır kendisini, kendi duygularını, kendi bakış açısını; anlamı en aza indirger. Söyledikleri, evrenselliği ve nesnelliği ile dünyanın her yerinde söylenebilecek türden ifadelerdir. "Bana göre", "bence" gibi söyleyiş biçimlerine yer yoktur onlarda. Söz konusu olan yazarın kendi bakış açısı değil, bilimin bakış açısıdır. Bir üslup ve estetik değer ortaya koyma peşinde değildir o. Yalnızca bir hakikati ifade etmek istemektedir.

Bilimsel yazılarda yazarın yaşam deneyimleri, duyguları, heyecanları, düşünceleri ve ümitleri yer almaz. Onları şu kişi değil de bu kişi de söyleyebilirdi. Oysa bir roman, ancak kendi yazarı tarafından yazılabilir. Bir şiiri, ancak kendi şairi yazabilir. Bu husus resim, müzik ve sinema eserleri için de geçerlidir. Bu tür yazılar, bir ben algısı üzerinden, bir bakış açısı ve dünya tasavvuruyla ortaya çıkarlar, varoluşu bu algı üzerinden seyrederler. Bu kategoriye belirli ölçüde felsefe yazıları da dâhildir. Ama filozof yazıdaki güzelliği arayan kişi değildir. O, deneyimlerini ve duygularını çoğu kez belli etmez. Kendisini aklın işleyişine bırakır, varlığı aklın gözüyle seyreder. Evreni akılla okuma, akılla kavrama ve akılla açıklama çabası güder. Sanat ve edebiyat akıl dışı mıdır peki? Tabii ki bu söylenemez. Zira onlar da aklın işleyiş kurallarına uygun bir tarzda kurgulanır, yansıttıkları varoluş durumunun rasyonel bir dokusu vardır. Bu rasyonel dokudan ötürü onları anlayabiliriz. Ama onlar varlık gerekçelerini "akılsal" oluşlarından almazlar. İnsan, yazıda bir bütün olarak otaya çıkar. Bu bütünlüğün içinde akıl da vardır, gönül de. Varoluş içinde mümkün ve muhtemel olan her şey sanatın ve edebiyatın konusu olabilir.

[*] *Hece Dergisi*, yıl: 2004, sayı: 90-92, s.312-324.

1. Yazı Bilinci

Yazma bilinciyle baktığımızda, dünyanın edilgen bir nesnesi olmaktan çıktığımızı hissederiz. Bu bize, sanki dünyayı evirip çevirme, onu yeniden kurma, yeniden kurgulama ve bu şekilde insanlık için bir dilekte bulunma fırsatı verir. İnsanlığın zengin deneyim ve binlerce yıllık kazanımlarının, öncelikle onu toptan yok edebilecek savaş teknolojileri olarak ifade bulduğu bir dönemde, sanat ve edebiyattaki insani hassasiyet ve iyi dileğin fazlaca bir anlamının olmadığı düşünülebilir. Ama dikkat edilmeli: kalem yalnızca yazan bir nesne değildir; gören göz, hisseden yürek, kaygılanan vicdanıdır da. İyi niyetle yazarken, dünya sanki ellerimizde büyüyen, canımızdan can, ömrümüzden ömür kattığımız bir varlık olmaya başlar. Yabancılığımız azalır ve orayı sanki kendimize ait bir yermiş gibi algılamaya başlarız. Bu, yeryüzüne savrulmuş kaygılı yüreğimizi dinginleştirir, gündelik yaşamın gaileleri arasında dağılıp gitmiş dikkatimizi geri çağırır. "Nereden geldik nereye gidiyoruz, yeryüzünde bulunuşumuzun anlamı nedir?" kadim sorusunu daha net bir ifadeye kavuşturur. Yazarken, bir gözün bize eşlik ettiğini hissederiz hep. Yazma bilincinin gözüdür o. Bu bakışla dünyanın pasif bir nesnesi olmaktan çıkar, varoluşun anlamını hissetmeye başlarız. Dünyayı yorumlama ve bir şekilde anlama gücünü buluruz kendimizde. Yaşarken içindeyizdir onun, yazarken karşımıza alırız. Zamanı iki kez yaşamak gibi bir şeydir bu. Yazılan zaman, yaşanan zamanın tanıklığını yapar. Yazmak, hasta bile olsak bir esenlik duygusu uyandırır içimizde, bir sonsuzluk havası gelir ondan. Yazmak bizi ferahlatır, gönlümüzü zenginleştirir, genişletir, içimizdeki iyilik duygusunu pekiştirir. Bizi sağaltır.

Peki, yazarken bu esenliği, bu iyi havayı hak edecek ne yaparız biz? Öncelikle yazmak bizi kendimiz yapan öze bakışımızı sağlar. Bu şekilde kendimizle dış dünya, sosyal ve fiziksel evren arasında olumlu bir bağ kurarız. His kaybına uğrayan insani yönlerimizi işler hale getiririz. İçimizde iyiyi ve güzeli istemenin neşesini, bilgeliğini ve arınmışlığını duyarız. Yazı anı, insan olmaya en çok yaklaştığımız andır. Yüreğimiz en çok yazı anında iyi için "evet" der. Sağduyu, en çok yazma eyleminde bizimledir. Sevgi, en çok yazarken içimize işler. Evreni var eden uyumu en çok yazının büyülü anında hissederiz. Varoluş en çok yazarken yar olur bize. En çok yazarken yaşarız. Yazarken nefes alırız. Bu nefes diriltir insanlığımızı. Dünyayı sadece kendimiz için istemeyiz, insanlık için de isteriz; insanlığın yurdu da yapmak isteriz orayı. Yazmaktan farklı bir hava geliyor; ölümsüzlüğü solumak gibi bir şey. Yazı, sözcüklerle de olsa insanlığın kendi yurduna dönüşünü mümkün kılıyor. İnsanlığın kendi yurduna; yani iyiye, güzele. Yazı öteki-sevgisidir, ötekine kavuşma ve ulaşma isteğidir. Yeryüzüne iyi bir mesaj, kalıcı bir umut bırakabilme isteğidir. "Ben de yaşadım, benimle birlikte insanlar da, dünya da yaşadı" diyebilmektir.

2. Yazının Varoluşsal Boyutu

Çok eskiden beri, insanı diğer varlıklarla kıyaslama içinde anlamak adet olmuştur. Kimisi aklını, kimisi konuşmasını, kimisi toplumsal yönünü öne çıkararak diğer varlıklardan ayırmıştır onu. Bu yazıda da benzer bir tutum sergilemek, insanın yazma özelliği ile de diğer varlıklardan farklılaştığını söylemek belki tuhaf karşılanabilir. Biz burada yalnızca şu soruyu sormakla yetinelim: İnsan varoluşunda, insana özgü olmayan ve onu diğer varlıklardan ayırmayan ne vardır ki? Yeme içme, giyinip kuşanma, ekip biçme gibi en sıradan davranışları bile insanı diğer organizmalardan ayırmaz mı? İnsan, varlığını sürdürebilmek için kendine özgü bu edimleri gerçekleştirmek, ekip biçmek, giyinip kuşanmak, yemek içmek zorundadır. Onun yemesi içmesi bile kültürel bir edimdir. Beslenme, insanın kendisine kattığı anlamla salt organizmal bir gereksinim olmaktan çıkarak bir bilinç, kültür ve uygarlık işi haline gelmeye başlar. İnsanın en basit, en sıradan ve en fiziksel hareketleri bile tinsellik özelliği taşır. Bu şekilde, fiziksel devinim "eylem"e, "davranış"a dönüşür. Yemeğin pişirilmesi, baharatlarla çeşnilendirilmesi, bir "mutfak kültürü"nün eseridir, insana özgü bir davranıştır. İnsana özgü her şey, insanın özünü yansıtan her davranış, varoluşsal bir edimdir. İnsan bu edimlerle, bir

yandan kendi varoluşunu sürdürürken, diğer yandan da varoluşun anlamlar dünyasına katkıda bulunur. Başka deyişle, hem varoluşu üretir, hem de varoluş tarafından üretilir. Varoluştan bir katkı alır, ona bir katkı sunar. Böylece yaşanan an, salt şimdide olup biten bir zaman parçası olmaktan çıkarak geçmiş ve gelecek arasında, insanlığın acıları ve sevinçleri, korkuları ve ümitleri, neşeleri ve kaygılarıyla biçimlenen bir varoluş anı haline gelir.

Bir şeyin varoluşsal olması demek, kendisine bilincin değmesi, yaşanmışlık boyutunun eklenmesi, tarihsel ve kültürel dokunun katılması demektir. Yazı, duygusal, zihinsel, toplumsal ve ruhsal deneyimlerinin en yoğun biçimde yansıdığı bir alanıdır. Bu galeride olası insanlık durumları, ruh halleri, davranış biçimleri sergilenir. İnsan yazarken, varoluş bir kez daha varoluşsallaşır. Bunun tek nedeni, yazının varoluşa ilişkin bir edim olması değildir, aynı zamanda insan varlığının temelini kuran tinselliğin en açık şekilde yazıda ortaya çıkıyor olmasıdır da. Yazının varoluşsallığı, şu ya da bu nesnenin varoluşsallığı gibi değildir. O, hem varoluşsal bir edim, hem de varoluşu anlamak, yorumlamak ve yeniden kurmak isteyen "varoluş üzerine" bir edimdir. O, hayatın ve insan olmanın anlamını irdeler, bir varoluş bilinci oluşturur. Yalnız anlamının değil, yaşamanın ve giderek hayatı yeniden üretmenin de aracı haline gelir. Bu özellik, bir değer karmaşasının yaşandığı, iyi ve kötü, doğru ve yanlış, güzel ve çirkin, haklı ve haksız arasındaki çizginin giderek belirsizleştiği, insanın kendisi için bir sorun haline geldiği çağımızda da oldukça belirgindir.

Günümüzün sanat anlayışları esinini önemli ölçüde, peş peşe yaşanan yıkımlarla aklın ve insanlığın yüce değerlerine karşı güvenini yitiren, bunun sonucunda da rasyonel olanın karşısına akıl-dışıyı, ölçünün karşısına ölçüsüzlüğü, düzenin karşısına kaosu, mantıksalın karşısına absürdü koyan, bu şekilde evrendeki yerini ve anlamını yeniden sorgulama ihtiyacı hisseden çağdaş insanın ruhsal durumundan alır. Artık bu sanatın mantığını yalnızca güzele karşı duyulan sevgi oluşturmaz, "hayatı kurtarmak" da onun öncelikli değerleri arasında yer alır. İsmail Tunalı, sanatın bu işlevini şu şekilde dile getirir: "Yeni sanat, yalnız insansal bir sanat olmakla kalmaz, aynı zamanda insanı özgür bir varlık yapan ve insanı özgür bir yaşama götüren bir eylem de olur."[1] Sanatın bu işlevini, çağın acısını derinden hisseden Camus'nün şu cümlelerinde de bulabiliriz. "Geleceğe el atmayan, gelişme ve iyileşme ümidi olmayan bir hayatın ne değeri olabilir? Aşılmaz bir duvarın önünde yaşamak, köpekçe yaşamaktır. Doğrusunu isterseniz, benim kuşağımdakiler köpekçe yaşamış ve yaşamaktalar.… İlk yazılarımdan en son kitabıma kadar en çok, hatta gereğinden fazla sürüklendiğim şey, yaşadığımız günler, nerede olursa olsun ezilen, alçaltılan insanlar oldu."[2] Sanata yüklenen bu işlev, Dadaizm ve Gerçeküstücülük gibi çağdaş sanat akımlarının eylemi temele alan bildirilerine de yansır. "Başkaldırı" pratik, kuramsal ve sanatsal açıdan çağın temel eğilimini özetleyen bir sözcük haline gelir, ama en çok da insanın kurtuluşu uğrunda verilen mücadeleye işaret eder. Sanata ve edebiyata yüklenen "kurtarıcılık" görevi, yazıdaki iyi dileğin, iyi niyetin ve insancıllığın açık belirtisi olarak görülebilir. Yazarken, Dostoyevski'nin bir ifadesiyle, tüm insanlardan sorumlu olduğumuzu hissederiz. Sadece kendimiz için değil, "tüm insanlık için" de isteriz, bir iyi dilekte bulunuruz. İnsanlık onurunu ve değerini eylemimizin ölçütü haline getiririz; giderek insanı, Kant'ın o büyülü sözüyle, bir "amaç" olarak görmeye de başlarız.

Yazar, kendi bilincinden hareket eder, dünyayı ve varoluşu bu bilinçle algılar; yalnız kendi bilinciyle değil, varlığın bilinci olduğu düşüncesiyle de hareket eder. Çünkü o, kendi varlığında varlığı temsil eder. Varlık, yazan öznenin dilinden seslenme ve onun kişiliğinde temsil edilme imkânı bulur. Yazan öznenin "varlığın bilinci" veya "varlıktaki bilinç" olması,

---

[1] İsmail Tunalı, "Kurtarıcı Olarak Çağdaş Sanat" *Türkiye I. Felsefe, Mantık, Bilim Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, ed. Kenan Gürsoy, Alparslan Açıkgenç, Ülke Yayıncılık, Ankara, 1991, s. 133.

[2] Albert Camus, *Denemeler*, çev. Vedat Günyol - Sabahattin Eyüboğlu, Çan Yayınları, İstanbul, 1969, s. 60, 74.

varlığı düşünüyor, hatta onun için kaygılanıyor oluşundan kaynaklanır. Yazan özne, varlığın dili, gözü, kulağı, aklı, vicdanı, kalbi ve bilincidir. Bu anlamda varlıktaki uyumun bir parçası olabilen, bu uyumu hissedebilen kişidir. Bu uyumun en önemli göstergesi, kuşkusuz onun insancıllığıdır. Yazan özne, yazma edimi esnasında ancak insan için bir şey isteyebilir, onun için bir temennide bulunabilir. Kötü niyet, yazma ediminin özüne aykırı düşeceğinden varlıktaki uyumu bozar. Oysa yazar, yüksek beğeninin, bilincin, sağduyunun, vicdanın ve iyi niyetin temsilcisidir. Bu tutumda yalnız estetik değil, etik değerler de ortaya çıkar. Yazarlık, bir duygudaşlık halidir. Yazı, insanlığın acılarına ve sevinçlerine duyarlı olduğu için insancıldır, insanlığın iyiliğini istediği için vicdan ve merhamet değeri taşır. İnsancıllık değeri, diğer tüm varlıklar için de "iyiyi isteme" şeklinde tezahür eder. Yazar, hissederken varlık adına da hisseder, düşünürken varlık adına da düşünür, kaygılanırken varlık adına da kaygılanır. Hiçbir varoluşsal edim, yazı kadar varlığa ve varoluşa yönelik değildir. Yazı, varoluşu varoluşa tanıtır, varoluşu varoluşa getirir. Yazan öznenin iyi istemi, Schiller'in şu ifadesinde dile gelir "Üzerinde çalıştığın dünyaya iyiye doğru olan yönü ver."[3]

İnsan eylemi, evrendeki nesneleri varoluşsallaştırır. Sözgelimi, inşa eylemi taşı, toprağı, madenleri varoluşsallaştırır. Fidanı aşılamak, dallarını budayıp bakımını yapmak, ağacı varoluşsallaştırır. Çamurdan bir vazo yapmak, suyu ve toprağı varoluşsallaştırır. Bu varoluşsallaştırma, bir anlama ve yorumlama edimini gerekli kılar. Varoluşsallaştıran insan, bu eylemiyle varlığa anlam da katar. Şair, şiirinde varoluşsal bir durumu yorumlar. Romancı ve öykücü varoluşu anlatır. Ressam tablosunda, bir bakışın varlığa ve olaylara kattığı anlamı yansıtır. Her varoluşsal edim anlamı olan bir şeyi üretir. Yazı, bu anlamı bulgular, anlar, yorumlar. Kendi içinden kendi dışına doğru taşan, bu uzaklaşma ile bir anlamda kendine yabancılaşan varoluşun yeniden kendine dönüşünü sağlar. Varoluşun kendisine dönmesi, kendini kendi bakışının nesnesi haline getirmesiyle, bilincin kendi üzerine katlanmasıyla olur. Yazıda varoluş bilinci en üst seviyeye ulaşır. Bir şiirde, bir öyküde, bir romanda öncelikle karşılaştığımız budur. Yazının varoluş üzerine bir bakış olması, onu gündelik eylemlerden ayırır. Yazma eyleminde, varoluşun kendisi, aklın, bilincin, yüreğin ve vicdanın konusu haline gelir. Bu şekilde yazı varoluştan çıkar ve yine varoluşa döner. Diğer varoluşsal edimler ise varoluştan çıkarlar, ama bir bilinç ve bakış olarak varoluşa geri dönmezler. Bu nedenle bir romanı, bir öykü bir şiir okuduğumuz zaman, duygularımızın, insanlık kavrayışımızın zenginleştiğini hissederiz. Farklı varoluşlarla karşılaşmanın deneyimini yaşarız. Bu şekilde, çeşitli gailelerle dış evrene yönelerek gittikçe kendinden uzaklaşan bilinç, yazma eylemi ile yeniden kendine dönme, kendine bakma, kendini dinleme, kendini kavrama ve yeniden üretme fırsatı bulur.

İşte bütün bu nedenlerden ötürü, varoluşu temele alan felsefi bir tutumun edebiyata karşı doğal ve içsel bir eğilimi vardır.[4] İster istemez kendini hep edebiyata doğru çeker. Varoluş kavramına felsefi bir içerik kazandıran Kierkegaard, geleneksel felsefenin ifade biçiminin varoluşu karşılamada yetersiz kalacağını, karşılamaya çalıştığında ise varoluşun doğasını bozacağını ve artık varoluş olmayan bir şeyi (sözgelimi varoluş düşüncesini) ifade edeceğini, dolayısıyla varoluşun ele alınış biçiminin geleneksel felsefenin anlatım biçiminden farklı olması gerektiğini düşünmüş, varoluş alanlarını temsil edebilecek örnek tiplerden yararlanarak eserlerinde öyküleyici ve betimleyici bir söylem tarzı benimsemiştir. Bu tutum, felsefenin edebiyata, edebiyatın da felsefeye yaklaşması gibi bir sonuç doğurmuştur. Kierkegaard şöyle der: "Felsefenin tüm gizleri açıklama görevini yerine getirme durumuna, tarihinin hiçbir döneminde bu kadar yaklaşmadığını düşünen kişi, benim seçmiş olduğum

---

[3] Friedrich Schiller, *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup*, çev. Melahat Özgü, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 40.

[4] Bkz. Roger Reneaux, *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*, çev. Murtaza Korlaelçi, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1994, s. 144, vd.

öyküleyici tarzın kesinlikle ucube, yapmacık ve skandal bir şey olduğunu düşünecektir."[5] Gerçekten de sanat, edebiyat ve varoluş arasında yakın bir ilişki vardır. Öyle ki, sanatın ve edebiyatın dili, varoluşun ana dilidir. Onlar, konuştuğu zaman varoluşun ana dilini konuşurlar. Yazının hiçbir çeşidi, sanat ve edebiyat kadar varoluşu ifade etme gücüne sahip değildir. "Bu nedenle, varoluşçu düşünce, öğretilerden çok, roman ve piyeslerde daha iyi anlatılır; nitekim Simone de Beauvoir şöyle der: 'Felsefe özün betimini yapsa bile, varoluşun ilk fışkırışını, tam, tek ve geçici gerçekliği içinde ancak roman canlandırabilir."[6]

3. Yazının Dinamikleri

Peki, ama niçin yazar, niçin yazma ihtiyacı hisseder. Onu bu eyleme yönelten duygu nedir? Açıkça söylemek gerekirse, bunun pek çok sebebi olabilir. Sözgelimi Dostoyevski, yazmayı seven bir kişi olmasına karşın, pek çok eserini para için, üstelik çoğu kez daha yazmadan aldığı paralar karşılığında yazmıştır. Tolstoy ve Turgenyev ise oldukça varlıklı kişilerdi ve buna karşın yazmışlardı. Yunus, "*Sevdüğüm söylemez isem sevmek derdi beni boğar" derken,* söylemenin şifasına işaret eder.[7] Sait Faik'in, "yazmasaydım çıldıracaktım" sözü de benzer bir duyguyu dile getirir. Psikanalistlerin ve sürrealistlerin, bilinçaltı ve yazma eylemi arasında kurdukları ilgi de dikkat çekicidir. Öte yandan, daha Platon'dan beri "güzelde doğurma"yı bir tür ölümsüzleşme olarak görme eğilimi de vardır.[8] Yazma eyleminde içgüdüsel bir ölümsüzlük isteği olabilir. Yazar ölümlü olmanın acı bilgisi karşısında, ölümsüzleştiren bir çaba olarak görür üretmeyi. Ama insan yazarak ne kadar sonsuza erebilir, kendisini ne kadar ölümsüz kılabilir? Nietzsche, kişiyi gerçeğin elinde ölüp gitmekten alıkoyacak diriltici bir nefes olarak görür sanatı. Camus, yazmaya hayatı anlamlandıran bir edim olarak bakar; dünyayı topyekûn savaşa sürükleyen siyasi ve ideolojik tutumların karşısına sanatçı görüşü çıkarır.[9] Sartre, sanatın hayatı anlamlı kılabileceği yönündeki görüşü

---

[5] Søren Kierkegaard, *Philosophical Fragments*, tr. Howard V. Hong – Edna H. Hong, Princeton University Press, Princeton - New Jersey, 1987, s. 117.

[6] Bkz. Paul Foulquie, *Varoluşçuluk*, çev. Yakup Şahan, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 35.

[7] Bkz. *Yûnus Emre Divanı*, haz. Faruk K. Timurtaş, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1972, s. 55, 56, 69.

[8] "Bedenlerinde bereket taşıyanlar daha çok kadınlardan yana gider; onların sevme yolu, çocuk üreterek ölümsüzlüğü sağlamaktır. Adlarını yaşatarak, gelecek bütün zamanlar boyunca mutluluğa ereceklerini sanırlar. Ama canlarında bereket olanlara gelince; -çünkü böyleleri de var- onlar, bedenden daha çok, daha bol verirler can ürünlerini. Nedir canın ürünleri? Düşünce ve daha ne varsa. İşte bütün yaratıcı şairler ve sanatlarına yenilik getiren işçiler bu canı bereketli insanlardır. Düşüncenin en güzel, en üstün şekli, küçük büyük insan topluluklarının düzenini kuran düşüncelerdir: Ona da ölçü ve doğruluk derler. Bu insanlardan biri içinde bu değerlerin tohumunu bir tanrı gibi taşıyorsa, olgunluk çağında canı doğurmak, yaratmak arzusuyla yanar tutuşur. İşte asıl o zaman bence sağa sola başvurup, hangi güzellik içinde doğuracağını araştırır. Çirkinlik içinde doğuramaz hiçbir zaman. Bu arzuyla yüklü oldukça, çirkin bedenlerden çok, güzel bedenlere yönelir, onlar arasında güzel, cömert, soylu bir cana rastladı mı, bu iki güzelliğe birden vurulur, böyle bir varlık karşısında dili çözülüp, ona erdemi, iyi insanın nasıl olacağını, neler yapacağını anlatır, kısacası onu geliştirmeye çalışır. Güzelle düşüp kalkma, ona çoktan beri canında taşıdığı tohumu geliştirmek, filizlendirmek olanağını verir; yanında, uzağında hep onu düşünür, aralarında doğan birlik, baba ile çocukları arasındaki bağdan, sevgiden daha üstün, çok daha güçlüdür, çünkü o ikisi, daha güzel, daha ölmez varlıklar yaratmak üzere birleşmişlerdir. Kim olsa böyle varlıklar yaratmayı çocuk yetiştirmekten üstün görür, bir baksa yeter Homeros'a, Hesiodos'a, bütün büyük şairlere. Onların bıraktığı ölmez çocukları kim kıskanmaz? ... Bu tür çocuklar babaları için tapınaklar kurdurmuştur. Bedenden doğan çocukların hangisi bunu yaptırabilmiş? (Platon, *Şölen*, çev. Azra Erhat – Sabahattin Eyuboğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 65-66).

[9] "Tarihçi ve sanatçı görüş, dünyayı yeniden kurmak istiyorlar. Ama sanatçı yaratılışı gereği sınırlarını bilir, öteki bilmez. Onun için de tarihçi görüşün sonu zorbalık, sanatçının tutkusu ise özgürlüktür. Bütün özgürlük için savaşanların hepsi, eninde sonunda güzellik için savaşıyorlar." "Sanatçı, hiçbir şeyin basit olmadığını ve kendisinden başka insanların yaşadığını bilir. Fatihse kendisinden başkasının yok olmasını ister. Onunki bir efendi-köle dünyasıdır; yani bizim yaşadığımız şu dünya, sanatçının dünyası, diri bir çatışma ve anlaşma dünyasıdır" (Albert Camus, *Denemeler*, çev. Vedat Günyol – Sabahattin Eyüboğlu, Çan Yayınları. İstanbul, 1969, s. 30, 31, 51).

"budalalık" olarak niteler ve "güzel sanatlarla avunmaya kalkan nice budalalar var. Güzelliğin, acılarını dindirdiğine inanıyorlar" der.[10] Bu şekilde, Platon'dan beri, yazmanın ve üretmenin insana, en azından isim olarak zaman içinde süreklilik kazandırabileceği, huzur ve dinginlik verebileceği, yaşamı değerli ve anlamlı kılabileceği yönündeki eğilime karşı çıkmış olur.

Sahi, niçin yazar insan? Bunca yazının, bunca kitabın, bunca şiirin, bunca öykünün, bunca romanın ortaya çıkış nedeni ne olabilir? Niçin yazılmıştır onlar? Şunu söyleyebiliriz: İnsan niçin türkü söylerse, aynı nedenle yazı da yazar. Türkü söylemenin çeşitli nedenleri olabilir: İçinden gelir, canı sıkılır, bir mesaj vermek ister, bir duyguyu yansıtmak ister, yeteneğini ortaya koymak ister, ilgi çekmek ister, kendisini kanıtlamak ister, para kazanmak ister, meşhur olmak ister, acısını ve sevincini, sevgisini ve nefretini dile getirmek ister. Bir üretimde bulunmak ister. Yazma eylemini bir ilkeye bağlamak yanıltıcı olabilir. Ama şu kadarı söylenebilir: İnsanın niçin türkü söylediği veya niçin yazdığı sorusunun cevabı, onun varoluşunda içkin olarak bulunur. Yazı pek çok nedene bağlı olabilir, hatta bu nedenler kendi aralarında çelişebilirler de. İnsan yazar, çünkü kendi potansiyelini anlamak, kendisisini gerçekleştirmek ister; çünkü kendisini ifade etmeyi, anlaşılabilir kılmayı sever. İnsan yazar, çünkü kendini arar, kendine kavuşmak ister. İnsan yazar, çünkü insanlığı sever, çünkü kendini sever, iyiliği ve güzelliği sever. Yazı bir sempati ve empati edimdir. Çünkü yazıda her haliyle ötekine yönelme isteği vardır. Yazan varlık, ötekini bulmak ve ona kavuşmak isteyen bir varlıktır. O, yazısında iki kez ötekine yönelir: İlkinde yazısının konusu, ikincisinde ise amacı olarak. Ötekine ulaşma sevgisi, yazma ediminin bir başka dinamiğini oluşturur. Bu ise ona bir şey söyleme ve bir dilekte bulunma fırsatı verir. Yazının aslı sözdür, yazmanın aslı söylemedir. İnsanın "yazan varlık" oluşunun temelinde, "konuşan" ve "dinleyen varlık" oluşu bulunur. İnsan yazar, çünkü konuşan, çünkü dinleyen, çünkü anlayan, çünkü anlamak isteyen bir varlıktır. İnsan yazar, çünkü anlamı üreten ve çoğaltan bir varlıktır. Yazı, insanlara bir şey söylemenin, bir mesaj bırakmanın aracıdır. Entelektüel bir paylaşımdır. Yalnız şu ya da bu kişi için konuşmaz yazar, yalnız şu ya da bu gün için konuşmaz. Tüm insanlar için konuşur, gelecek zaman için konuşur. Bu nedenle onda gelecek duygusu vardır.

Yazma edimi, yalnız söz söyleme sanatı değil, sözü güzel söyleme, adabına ve usulüne uygun söyleme sanatıdır da. Bu söyleme her haliyle "güzel" olmalıdır. Edebiyatın bütün anlamı, sözü güzel söylemede ortaya çıkar. Edebiyat güzel sözdür, ama aynı zamanda "edep"tir de. Edebiyatın hakikati bu iki değerden oluşur. Güzel söz, söyleyişteki güzelliği içermekle kalmaz, yaşayıştaki güzelliği de içerir. Bunun için "edebiyat"tır. Bilimin gücü ve gündelik hayatın gereksinmeleri ile evrene açılan insan, yazının çağıran ve toplayan gücüyle yeniden varoluşa döner.

4. Yazının Önündeki Engeller

Yazının da, tıpkı insan gibi kendine yabancılaştığı, içtenliğini yitirdiği, ama içtenliği ile birlikte varoluşu anlama fırsatını da yitirdiği durumlar vardır. Bu durumlardan en önemlisi, yazının sahteleşmesidir. Yazının sahteleşmesi nedir? Onun insana kendini ve ötekini unutturan bir gaileye dönüşmesi, içtenlikten, iyi niyetten ve insani duyarlıktan yoksun bir üretim haline gelmesidir. Bu sahteleşme kendisini kimi zaman bir "gösteriş", kimi zaman bir "propaganda", bir "slogan" ve "aşılama" faaliyeti olarak dışa vurur. Düşünen aklın, hisseden yüreğin ve kaygılanan vicdanın yerini insani duyarlılığını yitirmiş, öfkesi ve nefreti ileri boyutlara ulaşmış bir "bağnazlık" alır. Bağnazlık, hemen her konuda ortaya çıkabilir. Onu, aklı, sağduyuyu, yüreği ve vicdanı zayıflatan bir tutum olarak anlama doğru olur. O, yazıdaki bilinci oluşturacak, sağduyuyu harekete geçirecek, vicdanı duyarlı hale getirecek, ötekinin

[10] Jean-Paul Sartre, *Bulantı,* çev. Erdoğan Alkan, Altın Kitaplar, İstanbul, s. 276.

acısını hissedecek denli empatik değildir. İstismar etmeye eğilimlidir. Dünya algısı, belirli çıkarlar çerçevesinde oluşmuştur. Zihinsel bir koşullanmışlık içindedir, özgürlük duygusundan yoksundur.

Burada şöyle bir soru sorulabilir: Peki sanatçı ve edebiyatçının siyasi ve ideolojik tercihleri ne olacak? Onlar yazıda yansıma bulmayacak mı? Kuşkusuz edebiyatçının da bir dünya görüşü olabilir, hem olmalıdır da. Bu onun varoluşu anlama ve yorumlama çabasına bir katkı olarak yansır. Ancak bu "dünya görüşü"nü, sıradan anlamıyla siyasi ve ideolojik bağnazlık olarak anlamamak gerekir. Yazarın bir dünya görüşü olması, kendisini bir takım değerlerle ifade etmesi, bunu yazısına bir şekilde yansıtması kaçınılmazdır. Burada vurgulanmak istenen düşünce, sanatın ideolojik ve siyasi bir buyruğun altına girdiğinde ihtiyaç duyduğu özgür ve özerk yapıyı yitireceği hususudur.

Yazının önündeki sahteleşmelerden biri de, "tıkızlık"tır. Varoluşa ilişkin her şeyin, hiçbir etik ve estetik değer tanımaksızın yazının içine sokuşturulması, yazıdaki tıkızlığı meydana getirir. Kişinin, yazıyı olur olmaz duyguların ifşa aracı haline getirmesi, yazı ve varoluş arasındaki estetik ve etik dengeyi sağlayamadığını gösterir. Oysa bu denge, yazının karakteridir. Duygular alanı, mahremiyeti ve kişiye özgülüğü olan bir alandır. Her varoluşsal durumu yazının konusu haline getirmek, iyi bir yazı adamı olmanın koşulu değildir. Rilke, bir mektubunda, yazılarında duygularını oluk oluk akıtan kişilerin düştükleri tiksindirici durumdan söz eder. Bu konu sanat ve edebiyat dünyasının hassas yönlerinden birini oluşturur. Yazmak duygularımızı oluk oluk akıtmak değildir. Daha çok duygu, daha çok ıstırap ve bunalım, daha iyi bir yazı anlamına gelmez. İyi yazı, içinde daha çok yaşama duygusu olan yazıdır. Olur olmaz duygularımızı sınır tanımaksızın paylaştığımızda, daha iyi bir şair, daha büyük bir romancı ya da öykücü olmayız. Edebiyatın estetik yönü, ölçülü söylemede ortaya çıkar. Bir gün, duygularını oluk oluk akıtmaktansa, yazmaktan büsbütün vazgeçen kişi, bu davranışı ile artık gerçekten bir yazar olduğunu da kanıtlamış olur.

Yazıyı mutlaklaştırmak da yazının önündeki engellerden biridir. İnsanda, kendi söylediklerinin "en son söylenen" olması arzusu vardır. Ama her mutlak, kendisi dışındakileri yok etmek ister. Yazı, beraberinde bir mutlağı, bir yasağı ve sınırlamayı getiriyorsa, getirdiği yasakla düşünce ve his dünyasındaki kapıları kapatıyorsa, yazının önündeki en büyük engellerden biri daha ortaya çıkmış demektir. Bu nedenle, yazmanın zararlı olabileceği durumlar da vardır. Her yazı bir varoluş içinden çıkar. Ancak diğer varoluşları sınırlayıcı olduğunda, zihinsel bir hastalığın mikrobunu da taşır cümleleri arasında. İnsanlar, nasıl ki bedenlerini soğuktan ve sıcaktan koruyorlarsa, aynı şekilde ruhlarını ve zihinlerini de korumalıdırlar. Ama bu o kadar kolay değildir. Bu nedenle yazar, yazmanın, sadece kendi zamanına karşı değil, gelecek zamanlara karşı da ağır bir sorumluluk olduğunu unutmamalıdır. Çünkü yazmak, üç beş kişinin karşısına değil, bütün bir insanlığın, bütün bir geleceğin karşısına çıkmaktır. Bu nedenle yazar söz söylemenin sorumluluğunu kendi vicdanında hissetmelidir. Bu da "yazı etiği" ile ilgili bir sorundur.

Yazının sahteleşmesi konusunda şunu da vurgulamak gerekir: Eğer sanat varoluşun içindeyse, onu herkes yaşamaktadır. Bu doğrudur. Sanat, yaşamın boyanmış, perdelenmiş, maskelenmiş yüzünden değil, yüreğinden türer. Bu anlamda, varoluşu örten bir hal değil, onu açan, ifşa ederek bilince çıkaran bir tutumdur. Şiir ve sanat varoluşta vardır, varoluşa içkindir. Zaman zaman, herkes, en sıradan insan bile yaşar onu, ama şair fark eder. Yazıdaki sahteleşme durumları, yalnızca yazının sahteleşmesi değil, bundan önce varoluşun sahteleşmesidir. Bu sahteleşme ile edebiyatın iki hakikati (estetik ve etik hakikat) dedikoduya, propagandaya ve slogana dönüşür. Yazıdaki sahteleşme, beraberinde varoluştaki sahteleşmeyi de getirir. Yazı insanın özünden türer; insanın kendisiyle kendi benliği arasına engeller koymadığı, varoluşunu sahteleşmenin örtüleri altında gizlemediği bir içtenlik alanından türer. İçtenliğini yitiren sanat, kendi özünü ve biricik varlık gerekçesini de yitirmiş olur.

Sonuç

Bilimsel ve pratik ilgileri ile kendi varoluş gerçekliğinden uzaklaşarak dış evrene dağılan insan dikkati, yazma eylemiyle yeniden kendi varoluşuna döner. Bu anlamda sanat ve edebiyat, kişinin kendisi ile varoluşu arasındaki boşluğu paranteze alacak etkinlik alanlarından biri olmaya uygun görünmektedir; onda böyle bir potansiyel vardır. Sanatın ve edebiyatın önündeki bu imkân, siyasi ve ideolojik tutumlar uğruna feda edildiğinde, yazıdaki sağduyu, akıl, yürek, vicdan ve insancıllık da yavaş yavaş işlerliğini yitirmeye başlar. Yazı, bize varoluşu anlama, yorumlama ve bilinçle, bir güzellik duygusu içinde yaşama fırsatı verir. Bu işlevi başka hiçbir varoluşsal etkinlik yazı kadar yerine getiremez. Ama yazı sahteleşmeye başladığında insanla varoluşu arasındaki boşluk, küçülmek yerine daha da büyür, giderek insanın kendisine çıkan yoldaki engellerden biri olmaya başlar. Yazı, bir "içtenlikli" ve "sahih" bir tutum haline geldiğinde, bir katkı olarak varoluşa yansır. İşte o zaman benliği işleyen, geliştiren, varoluşu anlayan, yorumlayan, zenginleştiren ve onu yeniden üreten bir etkinlik olmaya başlar.